

lálról szóló elmélkedések után mi maradhat még, aminek értelme van, ami tiszta és egyelőre érintetlen, mint a gyerekek világa? A *Kitárt ablakok* hat *Ablakának* svéd típusú gyermekverseiben elhangzó monológok egyszerűen és őszintén tárják elénk, hogyan is látják a gyerekek a saját világukat, társaikat, de a felnőtteket is, erényeikkel és hibáikkal együtt. Fellingner Károly nem véletlenül iktatta be kötetébe ezt a fejezetet – hisz ha színekkel határoznánk meg az előző négy fejezet verseit, ott a világosszürke, a sötétszürke, a fakó-barna, a szomorúkék dominálna. A kötet végén viszont váratlan fény gyullad, és ha nem is tűnik fel a szivárvány minden színe, de a napsárga, a piros, a zöld és az ibolyakék biztosan.

A kötet illusztrációiról, melyek Szukukálek Lajos munkái, csak elismeréssel nyilatkozhatunk. Az illusztrációk, ezek az egyszerű és kifejező tusrajzok, melyeknél a mozdulat, a testtartás, az arckifejezés a legkidolgozottabb, kiemelik a versek életét. A versek lényegére fókuszálnak tehát, arra, ami fontos, ami figyelemfelkeltő, ami kiszökken, ami ironizál, ami felsír, ami végképp elviselhetetlen, de van, vagy volt egyszer. És nem múlt el, nem múlhat el teljesen.

(Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2019)

Szentesi Zsolt

Tudományos szakmunka és tisztelgő emlékezés

(*Tüskés Tibor válogatott bibliográfia [Összeállította Tüskés Anna]*)

Élt a XX. század második felében és a XXI. század első évtizedében Pécsen egy rendkívül széles érdeklődési körrel magáldott ember, aki hatalmas tudással rendelkezett, elképesztő mennyiségű információt, adatot, hírt tárolt magában, s mindezt – egyebek mellett – köztisztelőben álló és nagy szeretetnek örvendő tanárként éppúgy igyekezett megosztani tanítványaival, mint legkülönbözőbb írásaiban olvasóival. A helyi, de országosan ismert, és az írói/költői, illetve irodalomtörténész szakma által egyaránt elismert és nagyra tartott *Jelenkor* kulturális, művészeti, irodalmi lap (fő)szerkesztője volt 1959-1964 között. Szerkesztőbizottsági tagja, majd főszerkesztője a *Somogy* című hasonló profilú periodikának két és fél évtizeden át. S ezek csak a legfőbb adatok abból a csaknem fél évszázados irodalom- és kultúraszervezői tevékenységből, melyeknek részletes elősorolása már magában is oldalakat tenne ki. Szellemi organizátora volt a városnak évtizedeken át, s egyfajta polihisztorként széles érdeklődési körének szinte minden szegmensében, s még azon túl is cikkek, ismertetések, kritikák, tanulmányok százait írta meg és publikálta a legkülönbözőbb fórumokon, lapokban, periodikákban és folyóiratokban, illetve gyűjtötte össze ezeket időnként (tanulmány)kötetekben, könyvformátumban is közreadva és elérhetővé téve tudásának legjavát. Ő volt Tüskés Tibor.

Jelen ismertetésnek több szempontból sem lehet célja Tüskés Tibor szerteágazó, igen sok mindent felölelő munkásságának a feltérképezése és bemutatása – még csak vázlatosan sem. (Alapvetően, legelsősorban azért, mert tárgya a róla készült bibliográfia recenzálása.) Ám ezzel együtt sem kerülhető meg annak érzékeltetése, milyen irányultságai voltak ennek az életműnek. Az írások legnagyobb hányada természetesen az irodalom tárgyában született, hisz ez állt a legközelebb hozzá, a tanítás mellett ez volt a szűkebb érdeklődési köre, szakmája és részben hivatása. Szövegei legnagyobb hányada a dél-nyugat-magyarországi régióhoz, azon belül is elsősorban a – közvetlenül vagy közvetetten – Pécshez kötődő-köthető alkotókkal foglalkozik Janus Pannoniustól Zrínyi Miklóson át a XX. század végéig alkotóiig, így például Takáts Gyula, Mészöly Miklós, Csorba Győző életművéig. A rövid, felidéző visszaemlékezésektől az ismeretterjesztő írásokon keresztül a

monográfiáig terjed a műfaji paletta. Egy másik lényegi vonulata Tüskés Tibor alkotói tevékenységének hivatásá-hoz, tanári munkájához kötődik. A tanórák alatti és azon kívüli irodalmi oktatás és nevelés tárgyában szintén több tanulmánya, illetve könyve látott napvilágot. Külön csoportot képeznek azon szövegek, melyek irodalomszervező munkásságához kapcsolódnak. Ugyanakkor az írásokból az is kiviláglik: Tüskés Tibor a társművészetek világában is otthonosan mozgott. Hatalmas tudásanyaggal bírt s lényegi meglátásai voltak a film, a színház, a szobrászat és a festészet territóriumát illetően is. Ám nem csupán a művészetek képezik érdeklődésének tárgyát. A fentebb említett polihisztorságáról tanúskodnak földrajzi témájú írásai is, melyek kapcsán megkerülhetetlennek tűnik arról is szót ejteni, hogy szerzőnk a történettudomány illetve a történelem, a történelmi történetek, illetve a geográfia kapcsán is imponáló tudással rendelkezett, amit mindig igyekezett újabb és újabb információk, szaktanulmányokból átemelt anyagok és adatok sokaságával egyrészt mélyrehatóan kiemelezve felmutatni, másrészt az ún. orális történelem storyjaival átélhetőbbé, élmény- és életszerűbbé varázsolni.

E hatalmas, sok száz szövegből álló oeuvre bibliográfiai feldolgozására vállalkozott Tüskés Anna, az unoka, amikor elkészítette és közreadta a jelen recenzió tárgyát képező *Válogatott bibliográfiát*. Mi sem jellemzi jobban a vállalkozás nagyságát, mint az az adat, melyet a *Bevezető* első mondatában olvashatunk: „Ez a bibliográfia közel 2730 tételt tartalmaz...” (7) A mennyiség még akkor is mellbevágóan hatalmas, ha a bekezdés végén az is szerepel, hogy „a magas tételszámot részben az magyarázza, hogy külön számon vettem fel egy-egy írás eltérő megjelenéseit és a művek további kiadásait.”) S még azt figyelembe véve is hatalmas teljesítménynek nevezhető a kiadvány elkészítése, ha ugyanitt azt is megtudjuk: „[A munka] [k]iindulópontja Tüskés Tibor folyamatosan készített kéz- és gépiratos bibliográfiája, Szauer Dezsőné és Aranyi László Tüskés Tibor hatvanadik születés-napjára készített válogatott bibliográfiája (1990), valamint Maurer Teodóra papíralapú anyaggyűjtése (2016).” Ám ezek nem voltak teljesen pontosak és megbízhatóak, ráadásul egyéb hiányokkal és hiányosságokkal is folyamatosan szembe kellett néznie Tüskés Annának a munka során. Vagyis a kötetnek voltak előzményei, az összeállítónak volt mire támaszkodnia. Ez azonban semmit sem von le az elvégzett munka értékéből, hiszen azok csak egy kisebb szegmensét dolgozták fel Tüskés Tibor életművének mind a mennyiséget, mind a tematikát/tárgykört, mind az időintervallumot tekintve. Nem is szólva arról, hogy a látszólag kész, azaz rendelkezésre álló anyagot is célszerű volt ellenőrizni (legalább szűrőpróbaszerűen), ami fokozottan igaz a kéz- és gépiratos bibliográfiára. Ugyancsak ez a helyzet azzal az információhalmazzal, melyről a fent említett szövegrészben ez olvasható: „Tüskés Tibor katalóguscédulákra gyűjtött bibliográfiája gyakran hiányos és pontatlan adatokat tartalma-zott, ezeket lehetőség szerint kiegészítettem

és pontosítottam.” (7) Így felmerül a kérdés: a már rendelkezésre álló, feldolgozott anyag, illetve annak egy része mennyire volt használható a végső rendszerezésben abból a szempontból, hogy az elvégzendő ellenőrzés/átnézés nem emésztette fel több időt annál, mintha mindezen adatokat a „semmiből” kellett volna előkeresni. Legvégül pedig ott volt elvégzendő feladatként a teljes anyagmennyiség digitalizálása, ami szintén nem kis időt emészt(het)ett fel az összeállítás során. Ám így – s vélhetően Tüskés Anna is ekképpen gondolkodhatott – egy olyan kiadvány születhetett meg, mely teljes egészében eleget tesz a XXI. század elejének irodalomtörténeti-filológiai, információtechnológiai illetve könyvtártudományi követelményeinek. A kiadvány elkészítésében természetesen nagy segítséget nyújt(hat)ott/nyújthatott az internet, illetve a különböző – a *Bevezetésben* is felsorolt – adatbázisok. Ám ezzel együtt is ezek „nem váltották ki a könyvek és a folyóiratok kézbevitelét”. (Uo.) Annál is inkább, mivel Tüskés Tibor munkásságának legnagyobb hányada azon évtizedekben íródott, amikor még nem volt világháló, illetve az akkori lapszámok illetve kiadványok elektronikus feldolgozó-sa/feltelepítése még nem történt meg, vagy legfeljebb csak kisebb részt. Erre utal az összeállító következő mondata: „A címfelvételek kb. 80%-a autopszia alapján készült.” (Uo.) Vagyis az elektronikus keresés és anyaggyűjtés csak az adatok 20%-ában hoz(hat)ott (megbízható, felülvizsgálatra nem szoruló) eredményt. Ez is jelzi a vállalkozás nehézségét és különlegességét, valamint a munka összetettségét, aprólékosságát, összességében már-már heroikusságát. Annál is inkább így van ez, mert – mint korábban már említettem – Tüskés Tibor életműve igen szerteágazó volt, s bár elsősorban dél-nyugat-magyarországi lapokban, folyóiratokban publikált, azért ezzel együtt is meglehetősen nagy számúak a máshol közreadott írások.

Tüskés Anna azonban nemcsak nagypapa könyveit, tanulmányait, kritikáit és egyéb írásait gyűjtötte össze. Az egyik legnagyobb erénye és egyúttal haszna a kiadványnak ezen túlmenően a Tüskés Tibor írásairól szóló textusok számbavétele és elsorolása. Ez megint csak óriási feladat volt/lehetett. Az életmű írásairól, azon belül elsősorban a könyvekről számtalan kritika, tanulmány, ismertetés látott napvilágot akkoriban. S ami nyilván tovább nehezítette a vállalat: sejtetően a legkülönbözőbb folyóiratokban, lapokban. Az 1974-ben megjelent Kodolányi-monográfiáról például 15, az egy évvel később kiadott, teljesen más témájú és jellegű, *Nagyváros születik* c. könyvről 16, a *Mérték és mű* c. kötetéről 15, az 1983-as Nagy László-monográfiáról 20 recenzió, ismertetés jelent meg. S mindez nyilván csak a jéghegy csúcsa. Annál is inkább, mivel Tüskés Tibornak összesen 93 önálló könyve jelent meg – igaz, e számban az egyes kötetek esetleges újabb [és újabb] kiadásai is benne foglaltatnak. Külön nehézséget jelent(het)ett azon szerzők kilétének felderítése, azonosítása, akik valamilyen, ma már felderíthetetlen ok(ok)nál fogva – nem szokványos módon – nevük rövidítése, vagy más egyéb szignók, betűk, jelek mögé rejtették személyüket.

A könyv áttanulmányozása egyértelműen meggyőzte a recenzenst arról, hogy a kötet összeállítója, Tüskés Anna a legapróbb részletekig tisztában van a bibliográfiakészítés szabályaival, eljárás módjával és -rendjével, szakmai protokolljával, e munka szerepével és jelentőségével.

Az első, MŰVEK c. egységben Tüskés Tibor könyveinek (természetesen kronologi-kus) elősorolását követik az azokról készült ismertetések. Utána a szerkesztett vagy sajtó alá rendezett kötetek és recenzálásaik kaptak helyet. A következő részfejezetek az egyéb íráso-kat tartalmazzák (elő- és utószók, bevezetők, majd a gyűjteményes kötetekben megjelent szövegek, a különböző periodikumokban, folyóiratokban, újságokban napvilágot látott tanulmányok, kritikák, cikkek – az utóbbiak száma összesen 1739 – !!!). Végezetül az interjúk, nyilatkozatok, emlékezések és vallomások, illetve az idegen nyelven megjelent szövegek felsorolása zárja a sort. A második (II.), SZAKIRODALOM c. egységben a Tüskés Tiborról szóló könyvek, tanulmányok, köszöntők, emlékezések, búcsúztatók és azok ismertetései kaptak helyet, valamint azon hírek, tudósítások, melyek Tüskés Tibor „szerepléseiről” (előadások, szerkesztői bemutatkozások, szerzői találkozók) adtak közre felhívásokat, információkat.

Külön fejezetben (III. HATÁS- ÉS KULTUSZTÖRTÉNET) találhatóak azon adatok, címek, melyek a Tüskés Tiborról szóló, illetve a neki ajánlott verseket, prózát, képzőművé-szeti alkotásokat, illetőleg azon filmeket sorolják fel, amelyekben ő is szerepelt, nyilatkozott. Legvégül pedig a róla elnevezett intézmények, emlékhelyek olvashatóak.

Az életmű már korábban is említett nagysága, valamint igencsak szerteágazó volta, összetettsége és rétegzettsége okán hatalmas munkára vállalkozott Tüskés Anna, ám erő-feszítéseit siker koronázta. S ezt nemcsak szakmai értelemben állíthatjuk a leghatározot-tabban, de személyes vonatkozásban is, amiről ő maga – a recenzió számára igen rokon-szenvesen – ekképp ír a *Bevezető*-ben: „A bibliográfiai munka Nagypám új arcát mutatta meg számomra, s árnyaltabbá tette a Róla alkotott képet: láttam kibontakozni a számos különböző műfajban megnyilvánuló pályáját, személyiségét. Az előadásairól és más nyilvános fellépéseiről szóló sűrű híradások óriási munkabírásáról, széles értelemben vett tanári munkájáról, irodalomközvetítő tevékenységéről tanúskodnak. A korábban csak fényképekről ismert külföldi utakról elolvashattam esszéit, tanulmányozhattam alkotói módszerét és publikációs technikáját.” (9) Boldog lehet, aki a szakmai elkötelezettség és a rokoni érintettség egyesülésével egy ilyen több szempontból is igen alapos és precíz könyvet tud(ott) létrehozni, mely egyszerre szaktudományos munka és – közvetetten – *hommage*-nak, vagy *in memoriának* alkotásnak nevezhető.

(*reciti, Budapest, 2018*)

Zsidó Ferenc

Parancsolatok mai köntösben

Farkas Wellmann Éva: Parancsolatok

A mózesi tízparancsolat 21. századi olvasatát adja Farkas Wellmann Éva *Parancsolatok* című kötete, mely az ótestamentumi törvények aktualitását elsősorban filozófiai-etikai szempontból vizsgálja meg. Az erkölcsi dimenzió mellett mégis talán az esztétikai a lényegesebb, végtére is versekről van szó – és a versekhez írt dalokról. A megvalósulás szempontjából lényeges, hogy Farkas Wellmann Éva megrendelésre dolgozott: Orbán Ferenc, az Evilági együttes vezetője kérte fel a munkára, vagyis eleve megzenésítésre szánt verseknek kellett kikerülniük a szerző tolla alól (ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy nem dalszövegekről van szó). Korábbi kötetei is tanúsítják: Farkas Wellmann Évának nem esik neheze a fegyelmezett, szabályos ritmusú versek írása, a kötött formák alkalmazása (gondoljunk csak szonettjeire), ezúttal talán még szikárabb, kimértebb a versbeszéd, még letisztultabb a forma. A szerző mind a tíz verssel bizonyítja, hogy nagyon fekszik neki e kötött formakultúrájú líra: ritmikailag és rímek szempontjából is úgy ír tökéletes verseket, hogy nem érzünk csikorgást, rímkényszert, a kötött forma ellenére a gondolat szabadon árad (ezt mutatják a gyakori soráthajlások is). A formák, ritmusok változatosak (van szonett ezúttal is, természetesen), ami jól mutatja, hogy a kötöttség azért nagyon is tág határokat jelent: költői alkattól függően inkább lehetőséget, mint gúzst.

És akkor a tartalomról: azok a versek tetszettek jobban, amikor Farkas Wellmann Évának sikerült hozzátennie az adott parancsolathoz, amikor sikerült új, meglepő megvilágításba helyezni, ezzel felvillantania a mélységét a sok használat révén némileg kiüresedett alaptételnek. A didaktikusságot (ami miatt riasztó lehet sokak számára a tízparancsolat), a pátoszt, a morális megmondást sikerül elkerülnie, ha nem mással, hát némi játékkal, csavarossággal. Pedig ilyen szempontból nem volt könnyű dolga: a mózesi parancsolatokhoz igazodva a versbeszéd megszólító, te-beszéd: vagyis egyenesen Isten szól az emberhez. Az eredeti változathoz képest ugyanakkor a megszólalás talán nem annyira kategorikus: egy megértőbb, elfogadóbb Isten képe rajzolódik ki (nem akarok vallásfilozófiai eszmefuttatásokba bonyolódni, de kicsit olybá tűnik, mintha a szerző újszövetségi szemszögből közelítené meg eme ószövetségi szövegeket).

Abszolút kedvencem a kötetből az És hosszan élhetsz című (a „Tiszteld atyádat és anyádat” parancsolatra), mely a szülőség misztériumát fogja meg a hétköznapi ember dimenziójából: „Tiszteld szülőd, mert érted eljegyezte/magát az örökéb-